

**Oponentský posudek k diplomové práci Bc. Ondřeje Koce**  
**Diagnóza: Vltavín. Lesk a bída hlubokých jam. (FHS UK, 2023)**  
Vedoucí práce: Mgr. Bob Kuřík, Ph.D.

Diplomovou práci Ondřeje Koce o hořkosladkém životě kopáčů vltavínů lze shrnout několika slovy: Je to práce vynikající! Etnograficky robustní a přesvědčivá, konceptuálně ukotvená i imaginativní a v trainspottingovském stylu čtenářsky pohlcující. Ačkoli bych mohl u tohoto konstatování skončit, s ohledem na žánr oponentského posudku uvádím několik postřehů a možných námětů k diskuzi.

Není obvyklé, aby diplomová práce zpracovávala téma, které je společensky závažné a dosud nebylo předmětem sociálněvědních analýzy. Takové téma autor ale ve vltavínech a jejich kopáčích nachází, což nepopíratelně dává práci punc aktuálnosti a relevantnosti. Domnívám se však, že práce současně vybízí nejen k promýšlení (a defamiliarizaci a destereotypizaci) specifického, lokálního problému dnešního prostředí české společnosti (autorovými slovy „divokého Jihu“), ale k širší diskuzi o křehké vrstvě žitelného, tedy Latourově „kritické zóně“, a to prostřednictvím konceptu „extraktivismu zdola“, se kterým Ondřej Koc ve své práci přichází, a prostřednictvím „geologické antropologie“, kterou se snaží rozvíjet.

Přestože autor upozorňuje (s. 9), že jeho práce je teoreticko-konceptuálně dietní, od úvodních stran se opírá o některé důležité koncepty jako je geontologie, aktant, governmentalita, symbolické násilí, marginalizace či závislost. Autorovo spíše selektivní použití těchto konceptů jako analytických podpěr, které mu umožňují intervenovat do jeho etnografických dat a interpretací, je jistě legitimní, nicméně je škoda, že se autor nepokouší použít svůj materiál a analýzu k tomu, aby některé z těchto konceptů problematizoval, nabídl nová rozumění či je rekonstruoval.

Jak jsem zmínil výše, Ondřej Koc vymezuje ve své práci analytický koncept extraktivismu zdola, tedy technologicky nenáročný způsob kořistění zdrojů za účelem zhodnocení, který mu umožňuje rozumět praktikám a afektům nočních kopáčů vltavínů, a zároveň je kontrastovat s kapitalistickým, byrokratickým a vědeckotechnologickým aparátem průmyslové těžby („extraktivismus shora“). Ačkoli tato dichotomie přesvědčivě vykresluje odlišnou míru konfliktu a násilí, které jsou pro obě tyto modalities extraktivismu charakterizující, nemohu se ubránit dojmu, že tato dichotomie dopředu mobilizuje temporální a morální rámce *tradičního* a *moderního*. Extraktivismus shora se tak zdá být bytostně spojen s kolonialismem, rasismem, environmentálním násilím a destrukcí, kdežto extraktivismus zdola „je pak přesným opakem“ (s. 13) ve vztahu k moci, je „historicky starším fenoménem, který sahá až do dob neolitu a eneolitu, kdy tehdejší hornická těžba patřila k základním dovednostem pravěkých komunit“ (ibid.), je i „kulturním dědictvím“ (s. 58), a pravděpodobně „způsobuje i menší environmentální dopad“ (s. 106). Přestože etnografie kopáčů vltavínů souzní s touto konceptualizací, objevují se v ní momenty (boj o zdroje, rasismus, kapitalizace, která je autorem možná až často odkazovaná jako problém patřící do ekonomické antropologie, či touha po technologiích), ve kterých se oba extraktivismy zdají splývat, respektive poukazují na skutečnosti, které se zdají být více heterogenní. Svým způsobem se tak vnucuje otázka, zdali praktiky a představy dolování nejsou spíše vedlejším účinkem existence těžebních aparátů a infrastruktur. A zdali by mohlo být produktivní uvažovat prostřednictvím etnografie nejen o vertikálních odlišnostech extraktivismů, ale i jejich

podobnostech/odlišnostech horizontálních: Co může přinést perspektiva „globálního Východu“ (s. 11) analýze extraktivismu?

Z hlediska teoreticko-konceptuálního ukotvení vnímám v práci určité pnutí mezi sémiotickým a materiálně-sémiotickým rámcem. Autor opakovaně argumentuje, že mu jde v práci o „kopáčskou perspektivu“, současně se snaží nahlížet dopady kopání z hlediska mezidruhové antropologie (s. 43) a vltavíny pojímá jako „aktanty“ (s. 25), tedy nelidské aktéry disponující činorodostí. Vypovídající je v tomto ohledu následující pasáž:

„Vltavín je v tomto pojetí hybridem, který je z pozice geologie vnímán jako tektit určitých fyzikálních a chemických vlastností, z pozice kultury a ekonomiky jako zpeněžitelný drahý kámen využitelný ve šperkařském průmyslu a z pozice společnosti jako potenciální hrozba, protože při jeho těžbě dochází k přeměně původní krajiny.“ (s. 56)

Z hlediska sémiotické analýzy tak můžeme mluvit o „vnímání“ jednoho a toho samého objektu (vltavínu) v perspektivách vědy, ekonomiky a společnosti a samozřejmě v perspektivě kopáčů. Jde tedy o odlišné (i když do určité míry se překrývající či spolu soupeřící) interpretace, v nichž ale vltavín zůstává být stabilizovaným objektem. Nicméně z hlediska materiálně-sémiotické analýzy tato pasáž může poukazovat na to, že vltavín není pouze objektem, který je z různých úhlů interpretován, ale díky konkrétním praktikám (v laboratoři, v aukční síni, v médiích a samozřejmě v jámách) se pokaždé stává tak trochu jinou skutečností, a tudíž, jedná-li se o *aktant*, je spíše empirická otázka, nikoli teoretický předpoklad. Z etnografie kopáčského světa tato multiplicita vltavínu zřetelně vystupuje (vltavín je aktérem, když rozhoduje o tom, zdali se v jámě kopáči objeví, je objektem, když je ukryt do úst před policisty) a analýza by jí měla zohledňovat.

Jako velice zdařilé se mi jeví promýšlení vztahu kopáčů a vltavínů jako „závislosti“. Metafory drogy, opojení, „abstůku“, atd. tematizují a ilustrují různorodou míru aktérství. V antropologické literatuře je výzkum závislosti často spojován nejen s fenomenologickým, ale i strukturálním a politicko-ekonomickým hlediskem. Problematika závislosti by tak mohla být dále promyšlena i v kapitole Papír, ve které autor formuluje určitá praktická řešení současné konfliktní situace mezi těžaři, kopáči a státem. Nemyslím tím, že by kopáčská závislost měla být medikalizována (a kopáči se měli léčit). Bylo by ale možné například vést paralelu mezi terapeutickým přístupem k závislostem, který problematizuje „válku proti drogám“ a který prosazuje *model harm reduction*.

V čem práce jednoznačně exceluje, je bohatý etnografický popis a analýza. Přestože mnohé pasáže týkající se kopáčů i etnografa jsou explicitní, jejich explicitnost není samoúčelná. Podobně jako Philippe Bourgois i autor dokáže balancovat na hranici, která od sebe odděluje posilování dominantních stereotypů od maximálně otevřeného a naléhavého, neromantizujícího zobrazování životů druhých. S ohledem na vlastní etnografování v androcentrickém (a militarizovaném) prostředí považuji schopnost Ondřeje Koce se do takto složitého terénu *dostat*, působit v něm a reflektovat jeho praktické, etické a politické souvislosti za skutečně výjimečné (u magisterských studujících). Ostatně samotné členění práce včetně hojných ilustrací, které akcentují právě etnografickou logiku a žánr (spíše než logiku a žánr kvalifikačních prací obecně), umožňuje vystupovat činům a slovům kopáčů i vltavínů v jejich komplexitě.

Etnografický výzkum Ondřeje Koce jistě „měl v sobě vše kromě nudy a stereotypu“ (s. 18). Nicméně *nudit* se s informanty v terénu je často považováno v etnografickém výzkumu za klíčové.

Nabízí se tak otázka, do jaké míry autor sdílel se svými informanty nejen posedlost kopáním, ale i každodenní *banality* života mimo jámy.

Z formálního hlediska je práce dobře zpracovaná; obsahuje všechny náležitosti kladené na tento typ práce včetně přehledné strukturace textu a jednotného citačního úzu a bibliografie.

Diplomovou práci Ondřeje Koce jednoznačně doporučuji k obhajobě s návrhem hodnocení výborně (1) a bodovým hodnocením devatenáct (19).

V Praze 6. 9. 2024.

Jaroslav Klepal